

LESZEK KORPOROWICZ

SYLWIA JASKUŁA

DEKLARACJA Z SYDNEY

PRAWA CZŁOWIEKA W PERSPEKTYWIE WIELOPODMIOTOWEJ

LESZEK KORPOROWICZ

Doktor hab., profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, socjolog kultury w Instytucie Studiów Międzykulturowych UJ, kieruje Katedrą Antropologii Kultury Współczesnej, założyciel Jagiellońskich Studiów Kulturowych. Autor i redaktor takich prac, jak: *Tworzenie sensu. Język, kultura, komunikacja* (1996), *Osobowość i komunikacja w społeczeństwie transformacji* (1997), *Ewaluacja w edukacji* (1997), *Socjologia kulturowa* (2011), *Mosty nadziei. Jagiellońskie inspiracje dialogu międzykulturowego* (2016), *Human Values in Intercultural Space* (2016), *Jagiellonian Ideas Towards Challenges of Modern Times* (2017).

Siedemdziesiąta rocznica uchwalenia *Powszechnej Deklaracji praw człowieka* ONZ, która przypadała w ubiegłym roku, była okazją do refleksji i podsumowań tego długiego już okresu jej obowiązywania, pełnego rozbieżności zarówno co do jej rozumienia, jak i praktykowania. Wiemy także więcej o tym, jak zróżnicowany sens nadają jej poszczególne cywilizacje i kultury, a w końcu na jak różne sposoby inspirowała ona konkretne formy powiązanej z nią edukacji. Zadanie to od dziewięciu lat realizuje międzynarodowy ruch Human Rights Education, który pod przewodnictwem swojego lidera, profesora Seva Ozdowskiego, Australijczyka o polskim pochodzeniu, wziął na siebie organizację światowej konferencji w Sydney, wykorzystując wsparcie, zasoby i zaangażowanie Western Sydney University¹.

Koncentracja na analizie praw człowieka jako czynnika stymulowania potencjałów rozwojowych społeczeństwa obywatelskiego, co było zasadniczym przesłaniem konferencji, pozwala wyróżnić cztery rodzaje wartości, jakie problematyka praw człowieka w sobie zawiera.

¹ Konferencja *Unleashing the Full Potential of the Civil Society* odbyła się 26–29 listopada 2018 roku w Sydney. Wzięło w niej udział ponad trzystu uczestników ze wszystkich regionów świata. Autorzy niniejszego tekstu przedstawili referat *Neglected roots of the cultural rights education*.

SYLWIA JASKUŁA

Doktor pedagogiki, autorka licznych publikacji z ewaluacji, edukacji międzykulturowej, transformacji i społecznych wyzwań edukacji, teorii przestrzeni międzykulturowej, społeczeństwa sieci oraz kompetencji informacyjno-komunikacyjnych. Animatorka badań ewaluacyjnych w edukacji oraz porównawczych analiz społeczeństwa informacyjnego w warunkach przemian rynkowych i kulturowych, a także badań nad nowymi formami społeczeństwa wiedzy. Współautorka projektu dydaktycznego i badawczego Jagiellońskie Studia Kulturowe Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz programów szkoleniowych animujących nowy rodzaj ewaluacji międzykulturowej.

Po pierwsze, prawa człowieka to nie tylko prawa jednostki. Są one widziane jako potencjał tyleż indywidualny, co społeczny, który spełnia się między innymi w konkretnym typie ładu społecznego nazwanego społeczeństwem obywatelskim, a więc w określonym typie aktywności każdego obywatela w stosunku do wartości o charakterze wspólnotowym, w relacji do dobra wspólnego.

Po drugie, człowiek rozumiany jest przez uczestników konferencji w Sydney przede wszystkim poprzez obecne w nim człowieczeństwo, a więc w sposób całościowy, integrujący prawo człowieka do samego siebie z prawem do relacji z innymi ludźmi poprzez budowanie jego tożsamości nie w wyniku wyalienowania, a wręcz przeciwnie, przez korzystanie z pełnej przestrzeni życia. Przestrzeń ta jest środowiskiem jego człowieczeństwa i wyzwala ukryte często potencjały, które stanowią część jego istoty i warunkują przysługujące mu prawa.

Po trzecie, człowieczeństwo definiowane atrybutami ludzkiej indywidualności oraz wartością relacji wspólnotowych jako potencjału rozwojowego eksponują jego godność, wyrażaną prawem do aktywności, twórczości i uczestnictwa w dobru wspólnym. Dobro wspólne, szczególnie w społeczeństwie obywatelskim, nie może być jednak przyczyną redukcji ani zamiany praw osobowych w prawa kolektywne, które przestrzeń praw i życia człowieka mogą ograniczać, hamując korzystanie przez niego ze swojego potencjału.

Po czwarte, odniesienie praw człowieka do rozwojowych form aktywizacji ładu społecznego ukazuje, że pełna charakterystyka ich możliwości wyraźnie wskazuje na wielopodmiotowość. Oznacza to, iż człowiek i człowieczeństwo mają prawo realizować się przez podmioty indywidualne, ale także wspólnotowe, poczynając od tych małych, jak rodzina, poprzez większe wspólnoty kulturowe, etniczne i narodowe.

Ostatnie z wymienionych podmiotów wskazują także na konieczność uzupełnienia analizy praw człowieka powiązanych z koncepcją społeczeństwa obywatelskiego o istotny wymiar kulturowych atrybutów obywatela i obywateli. Jako uczestnicy konkretnego organizmu państwowego nie działają oni

w kulturowej próżni, a swoją podmiotowość realizują przez bardzo różne typy wspólnot, które nie istnieją poza obszarem kultury.

Takie rozumienie problemu, które eksponowane jest przez wiele środowisk zaangażowanych w międzynarodowy ruch Human Rights Education, prowadzi do kolejnego wniosku: że wielopodmiotowość praw człowieka, jeśli tylko zauważymy, iż zawierają one aspekt zarówno indywidualny, jak i personalny oraz społeczny, skutkuje odkryciem jego wymiaru kulturowego. Z tych powodów warto mówić o zagadnieniu „praw kulturowych”, podnoszonym już wielokrotnie w historii problematyki praw człowieka. Pojęcie to pojawia się nawet w pierwszej, historycznej wersji deklaracji z 10 grudnia 1948 roku, gdy w artykule 22 mówi się, iż „każdy człowiek ma jako członek społeczeństwa prawo do [...] urzeczywistnienia – poprzez wysiłek narodowy i współpracę międzynarodową [...] swych praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych, niezbędnych dla jego godności i swobodnego rozwoju jego osobowości”. „Prawa kulturalne”, które w wersji angielskiej sformułowane są jako *cultural rights*, nie ograniczają się bynajmniej do wąsko pojętego życia kulturalnego, ale obejmują wszystkie obszary funkcjonowania rzeczywistości kulturowej.

Przywrócenie zainteresowania prawami kulturowymi rozpatrywanymi w duchu praw człowieka wynika niewątpliwie z nasilania się zjawisk różnorodności oraz interakcji kulturowej w dobie narastającej globalizacji, jak również z potrzeby wypracowania – szczególnie w systemach demokratycznych – skutecznej polityki wielokulturowej, która byłaby w stanie zagwarantować choćby minimum ładu społecznego w warunkach współczesnych migracji i wzajemnego powiązania procesów cywilizacyjnych wszystkich regionów świata.

Odświeżenie zainteresowania prawami kulturowymi widoczne na przykład w bardzo znanej i ważnej *Deklaracji z Fribourga*, przygotowywanej wiele lat przez międzynarodowy zespół o charakterze interdyscyplinarnym, a opublikowanej w wersji ostatecznej w roku 2007, ukazuje zarówno wielopodmiotowy, jak i wielo- i międzykulturowy charakter zagadnienia². Na wzrost świadomości na temat wielopodmiotowego charakteru praw człowieka mają wpływ cywilizacyjne i kulturowe sprzeczności, których efektem są często nieoczekiwane rewitalizacje, rozbudzenie potrzeb uznanych za wygasłe, szczególnie silnych w przypadku tożsamości marginalizowanych wspólnot kulturowych. W znacznej mierze wyznaczają one kontekst współczesnej polityki kulturowej państw wielokulturowych³. Niektóre z tych sprzeczności przedstawić można w postaci zestawienia (rycina).

Przywołany w czasie konferencji w Sydney problem podmiotowości praw człowieka, widziany szczególnie wyraźnie dzięki wielokrotnemu stawianiu zagadnienia praw kulturowych, wzbudzał duże zainteresowanie przybyłych z całego świata reprezentantów bardzo różnych, często małych i zdominowanych kultur, które odzyskują świadomość swojej tożsamości i przysługujących im

² *Cultural Rights, Fribourg Declaration 2007*, www.unifr.ch/iiedh (23 września 2018).

³ J. Nikitorowicz, *Problemy poszukiwania tożsamości w zmiennej i dynamicznej przestrzeni wielokulturowości*, „Politeja” 2(20)/2012, s. 61–75.

zanik znaczenia terytorium (deterytorializacja i „odcieleśnienie”)	↔	odrodzenie małych ojczyzn
mobilność elementów, uczestników i treści kulturowych	↔	poszukiwanie zakorzenienia
poszerzenie i „eksplozja przestrzeni”	↔	„implozja” przestrzeni kulturowych
brak jawnego centrum oraz rozwój poziomych relacji międzykulturowych	↔	potrzeba referencji do kulturowego centrum
wymieszanie wartości i „spłaszczenie” hierarchii kulturowych	↔	potrzeba wartości rdzennych
zapośredniczenie kontaktów międzyludzkich	↔	poszukiwanie wspólnot interakcji bezpośrednich
anonimowość (depersonalizacja)	↔	potrzeba repersonalizacji relacji
zanik tradycyjnych więzi społecznych	↔	konstruowanie procesów socjotwórczych
rosnąca rola anonimowych procedur technologicznych i informatycznych	↔	potrzeba kulturowej identyfikacji oraz tożsamości działań
ukryta rola nieokreślonych decydentów	↔	potrzeba społecznej jawności

Ryc.

Kulturowe sprzeczności otwartej przestrzeni interakcji, mobilności i hybrydyzacji etnicznej społeczeństw współczesnych.

praw⁴. W dalszym ciągu nie są one w stanie rywalizować w zdominowanych przez bogate kraje procesach globalizacji, gry rynkowej i geopolityki, ale z tym większym zapalem stawiają prawa do swojego istnienia w kategoriach aksjologicznych, dlatego *Powszechna deklaracja praw człowieka*, jak również inne, powstałe później dokumenty mogą być dla nich inspiracją i skutecznym instrumentem edukacji. Warunkiem jest oczywiście możliwie dogłębna ich interpretacja i powstrzymywanie się od działań, które miałyby na celu okrojenie ich z pełnego sensu i kulturotwórczego potencjału.

Takim rodzajem potencjału jest edukacja i to ona przywołana została w czasie obrad konferencji w Sydney jako sprawczy kontekst realizacji wszystkich istniejących i przyszłych deklaracji. Wykorzystanie nowoczesnych środków docierania do grup zmarginalizowanych, oddziaływania na postawy i systemy wartości konkretnych środowisk poprzez zastosowanie technologii informacyjno-komunikacyjnych oraz swoista inkulturacja w przestrzeni wirtualnej to z pewnością ważne komponenty współczesnej przestrzeni komunikowania, a tym samym nowej

⁴ L. Dyczewski, *Naród podmiotem kultury*, [w:] *Tożsamość polska i otwartość na inne społeczeństwa*, red. L. Dyczewski, KUL, Lublin 1996, s. 11–38.

przestrzeni kultury⁵. Umiejętne połączenie starych i nowych metod w edukacyjnej przestrzeni współczesnego świata to swoista hybrydyzacja, która może się jednak okazać bronią twórczą, elastyczną i zdolną do adaptacji w bardzo różnych środowiskach, rozwijając to, co Sev Ozdowski nazywa „kulturą praw człowieka”. Podobnie jak same prawa ma ona charakter wielopodmiotowy, uwzględnia przy tym złożoność dziedzictwa kulturowego wszystkich uczestników przestrzeni kulturowej⁶.

Co interesujące, prawie zupełnie nieznane są polskie korzenie refleksji o prawach kulturowych rozumianych jako system wartości zbudowany na analogicznej jak w przypadku deklaracji aksjologii, a mianowicie na poszanowaniu godności, wolności i tożsamości człowieka. Korzenie te sięgają aż do wieku XV, czyli do koncepcji prawa narodów krakowskiej szkoły prawa międzynarodowego, która rozwijała się w Akademii Krakowskiej, a szczególnie widoczna była w koncepcjach Pawła Włodkowica (1370–1436)⁷. Znacznie bardziej znane są późniejsze idee Francisca de Vitoria (1483–1546) i Hugona Grocjusza (1583–1645), uważanych w myśli zachodniej za pionierów nie tylko teorii, ale też właśnie aksjologii stosunków międzynarodowych opartych na licznych odwołaniach do fundamentalnego znaczenia praw człowieka. Z wielu względów jest to pominięcie niezwykle inspirującego, oryginalnego i bardzo dojrzałego systemu conceptualnego, zawierającego wyraźne komponenty koncepcji praw kulturowych, który wyprzedził współczesność o ponad sześćset lat. Prawa narodów były wszak dla Włodkowica nie tyle utylitarną umową nie zawsze mądrych przywódców i środowisk władzy, ile fundamentalnym atrybutem bezpośrednio wynikającym z nieredukowalnej godności człowieka w jego bycie indywidualnym, ale także wspólnotowym, do którego ma równie nieredukowalne prawo⁸. Jeden z najwybitniejszych współczesnych znawców myśli tego okresu, Stanisław Wielgus, pisze o kilku rodzajach praw wymienianych przez Włodkowica, rozwijając znacznie wcześniejszą, bo jeszcze rzymską koncepcję *ius gentium*, a mianowicie:

- fundamentalne prawo do życia i jego ochrony,
- prawo do wolności,
- prawo do łączenia się we wspólnoty,
- prawo do pokojowego osiedlenia i zamieszkania,
- prawo do respektowania ludzkiej godności,
- prawo do własności,
- prawo do sprawiedliwego procesu,
- prawo do ochrony przed użyciem siły, włączając w to prawo do ochrony przed siłą chrystianizacją⁹.

⁵ L. Korporowicz, S. Jaskuła, *Kultury narodowe w procesie wirtualizacji*, „Politeja” 1(31)/2014, s. 7–31.

⁶ S. Ozdowski, *Importance of heritage languages to Australia's social and economic future*, [w:] *Jagiellonian Ideas Towards Challenges of Modern Times*, red. L. Korporowicz, S. Jaskuła, M. Stefanowicz, P. Plichta, Jagiellonian Library, Kraków 2017, s. 303–318; tenże, *Australia: immigration and multiculturalism*, „Krakowskie Studia Międzynarodowe” 4/2016. Por. L. Korporowicz, *Ku zintegrowanej teorii przestrzeni międzykulturowej*, „Relacje Międzykulturowe” 1/2017, s. 57–82.

⁷ K. Ożóg, *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*, PAU, Kraków 2004.

⁸ *Pisma wybrane Pawła Włodkowica*, t. 1, red. L. Ehrlich, PAX, Warszawa 1968.

⁹ S. Wielgus, *The Medieval Polish Doctrine of the Law of Nations: Ius Gentium*, University Press of the Catholic University of Lublin, Lublin 1989; tenże, *Z badań nad średniowieczem*, KUL, Lublin 1995; tenże, *Teoria ius gentium w średniowiecznej Polsce. Geneza, historia, twórcy, oryginalność, główne problemy*, „Człowiek w Kulturze” 8/1996, s. 23–58.

W swoim pragmatyzmie i trosce o ład społeczny w sytuacji spotkania albo zderzenia wielu kultur, co dotyczy wielu współczesnych społeczeństw, Włodkowiec postulował tylko trzy, aczkolwiek poważne ograniczenia:

- gdy działania promujące godność jednej z osób lub grup naruszają godność drugiej osoby lub wspólnoty,
- gdy potrzeby, interesy i upodobania konkretnych osób lub wspólnot podnoszone są do statusu wartości i praw o charakterze podstawowym, stając się argumentem o charakterze ideologicznym,
- gdy realizacja wskazanego zakresu praw prowadzi do izolacji, marginalizacji i wykluczenia konkretnego podmiotu osobowego lub wspólnotowego z relacji z innymi podmiotami.

Formułowane przez krakowską szkołę prawa narodów koncepcje są dobrym przykładem jeszcze szerzej pojętych idei jagiellońskich, które mogą stanowić dzisiaj inspirację dla wielu rozwiązań w sferze polityki kulturowej zarówno w obszarze aksjologii społecznej, jak i strategicznych rozwiązań wkomponowanych w model zrównoważonego rozwoju, a nawet coraz bardziej popularnego zagadnienia bezpieczeństwa kulturowego¹⁰. Tematy te spotkały się z zainteresowaniem uczestników konferencji i dają podstawę do proponowania rozwiązań, których coraz bardziej będzie potrzebował współczesny świat zaawansowanej modernizacji, wielokulturowości, synergii, konwergencji, ale i dyfuzji oraz jawnych i otwartych konfliktów. Propozycje te dają się ująć w kilku dopełniających się postulatach.

Po pierwsze, współczesne rozumienie praw człowieka i praw kulturowych musi budować zainteresowanie pełną, renesansową wręcz różnorodnością form życia społecznego i kulturowego, traktowanych jako przejaw kondycji ludzkiej ujętej w perspektywie antropologicznej, a więc dalekiej od etnocentryzmu, wraz z poszukiwaniem w nich istniejących i możliwych postaci człowieczeństwa.

Po drugie, idee i wartości jagiellońskie bogato ilustrują powstanie przestrzeni międzykulturowej, a więc nie tyle przestrzeni zróżnicowań, co obszaru transgresji, przenikania, wymiany i łączenia; intensywnych interakcji, jakimi mogli wykazać się twórcy epoki jagiellońskiej i jakie przyniosły wszechstronny rozwój nie tylko kultury, ale także gospodarki, nauki, a nawet stosunków władzy. Wartości jagiellońskie to doskonałe zaplecze aksjologiczne ilustrujące możliwości komunikacji międzykulturowej, jak też kompetencji międzykulturowych, do których każdy uczestnik przestrzeni kulturowej i międzykulturowej ma nieredukowalne prawa.

Po trzecie, współczesne procesy mobilności etnicznej i kulturowej, choć objawiają się na skalę dotychczas nieznaną, nie są czymś nowym i z punktu widzenia antropologii relacji międzykulturowych, wspomnianych już form synergii i konwergencji, jak również transformacji tożsamości kulturowych okres jagielloński stanowić może inspirujące pole badań w sferze sztuki, kultury religijnej,

¹⁰ L. Korporowicz, *Bezpieczeństwo kulturowe w rozwoju zrównoważonym*, „Edukacja Międzykulturowa” 2(9)/2018, s. 32–60.

obyczajowej oraz politycznej, charakteryzując się respektowaniem praw kulturowych wszystkich swoich uczestników¹¹.

Po czwarte, narastająca wielokulturowość i jej interakcyjne konsekwencje przynosiły bardzo twórcze formy uczenia się różnorodności kulturowej oraz transgresyjnych form kompetencji międzykulturowych. Historycy sztuki, choć nie tylko oni, wskazują na przenikanie się wątków kulturowych, form estetycznych, ale i wrażliwości intelektualnej, filozoficznej i religijnej owocujące tym, co w wartościach jagiellońskich stanowi o ich współczesnej adekwatności, otwieraniem na potencjał innego człowieka i jego kultury, uczeniem się dialogu i rozwojowym charakterem myślenia o przyszłości¹².

Po piąte, istotną wartością idei jagiellońskich, które stały się przedmiotem dyskusji w czasie formalnych i nieformalnych spotkań uczestników konferencji, jest wzajemne dopełnianie się unikalnego, lokalnego i uniwersalnego spojrzenia na problematykę dziedzictwa kulturowego oraz jej znaczenia i wartości (sensu) w rozwoju wspólnot ludzkich i ich instytucji. W kategorii praw kulturowych jest to znakomita lekcja uczenia się postrzegania ponadpartykularnych, ale także ponadsytuacyjnych wymiarów ładu społecznego, który odnaleźć trzeba w bardzo konkretnym uwikłaniu miejsca, czasu i kontekstu spotkania ludzi oraz ich wspólnot o odmiennym postrzeganiu tego, co stanowić ma podstawę ich godności i dobra wspólnego.

Powyższa charakterystyka idei jagiellońskich może inspirować do nowego spojrzenia na wiele aksjomatów współczesnych praw człowieka i mieć wiele twórczych interpretacji, szczególnie w kontekście ich wielopodmiotowości, zachowując przy tym zasadnicze oparcie w atrybutach osobowych człowieka¹³.

Rezultatem konferencji jest konkluzja, w której usiłowano dokonać trudnej w istocie syntezy, gdyż różnorodność nie tylko wątków, problemów, ale i stanowisk, orientacji i postaw była tak ogromna, jak różnorodność kulturowa jej uczestników.

Deklaracja podpisana przez uczestników konferencji jednoznacznie potwierdza rosnącą rolę edukacji w kształtowaniu realnych postaw ludzkich przez aktywność, która odchodzi od form typowo szkolnych, nastawionych na przekaz wiedzy, i poszukuje innowacyjnych sposobów nie tylko oddziaływania, ale też animowania i wyzwalać potencjałów, jakie tkwią zarówno w poszczególnych osobach, jak i społecznościach, wspólnotach czy organizacjach.

Autorzy *Deklaracji z Sydney* podkreślają przepaść pomiędzy wiedzą teoretyczną, konceptualną oraz intelektualnym poziomem opisanego i zdiagnozowania problematyki praw człowieka, a także wspierającej ją edukacji a faktycznym zaangażowaniem i aplikacją tej wiedzy na poziomie konkretnych organizacji, społeczności lokalnych i narodowych. Stąd też ogromna rola edukacji jako sztuki

¹¹ J. Łucyszyn, *Polska tradycja tolerancji w kontekście kształtowania nowego społeczeństwa*, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Kraków 2014.

¹² L. Korporowicz, P. Plichta, *Mosty nadziei. Jagiellońskie inspiracje dialogu międzykulturowego*, Biblioteka Jagiellońska, Kraków 2016.

¹³ S. Jaskuła, *Jagiellonian inspirations in inter-cultural education*, [w:] *Jagiellonian Ideas...*, dz. cyt., s. 67–84.

motywowania i integrowania wszystkich zasobów społecznych, „kapitału kulturowego” środowisk twórczych w celu wiązania sił i potencjałów. Jedną z interesujących idei deklaracji jest przekonanie, że właśnie kojarzenie, synchronizowanie i łączenie zasobów będzie kluczem do sukcesu na miarę współczesnych społeczeństw sieci, coraz bardziej mobilnych i obecnych w różnych obszarach kulturowych. Dlatego też ruch Human Rights Education chce być siłą o charakterze ponadnarodowym, inkluzywnym, „zaglądać” w każdy zakamarek świata, gdzie żyją i budują swoje wspólnoty coraz bardziej wyedukowani, świadomi siebie i swoich możliwości ludzie. Na podkreślenie zasługuje fakt, że niemal powszechnie uznano także, iż rosnące uświadomienie kulturowego zakorzenienia, ale także kulturowej różnorodności zarówno rozumienia, jak i praktykowania praw człowieka nie może być powodem do ich redukujących relatywizacji. Kontekst kulturowy nie może uzasadniać ich łamania i swoistej schizofrenii aksjologiczno-politycznej polegającej na formalnym uznawaniu praw człowieka przy faktycznej ich dewaluacji w odniesieniu zarówno do jednostki, jak i wspólnot ludzkich w realiach konkretnych państw i organizacji.

Ideą *Deklaracji z Sydney* jest wrażliwość kulturowa edukacji, zaangażowanej w odkrywanie świata widzianego oczyma konkretnych środowisk, a nie wyalienowanych często ekspertów, unifikujących międzynarodowe standardy działania. Z tych to powodów podejścia międzykulturowe nastawione na wymianę, wzajemność, badanie, ale i wykorzystanie relacji pomiędzy kulturami muszą zdecydowanie przeważać nad statycznymi schematami i stereotypami mentalnymi poszczególnych kultur¹⁴.

Koncepcja *Deklaracji z Sydney* nie idzie więc w kierunku apelowania o kolejną diagnozę podziałów społecznych współczesnego świata, czyli pomiar istniejących dysproporcji. Jej celem nie jest także ujawnianie siły hegemonii kulturowych i ekonomicznych wielkich graczy narodowych i korporacyjnych. To zadanie dla ruchów politycznych, ekonomistów, socjologów technokratycznego sterowania światem technologii. Ukazywanie bogactwa kultur, możliwości odkrywania i wzbogacania, a nie przejmowania i zawłaszczania, jest misją kulturową i społeczną ruchu, który wskazuje bardziej na wartości, twórcze inspiracje oraz siłę pasji ludzkich, mogące zrobić więcej niż gwarancje prawne, a nawet wielkie pieniądze. Twórcze odkrywanie i dzielenie się walorami każdej z kultur będzie jednocześnie działaniem na rzecz prawa do rozwoju, pojętego przy tym podmiotowo, od środka ludzi i wspólnot, a nie od zewnątrz¹⁵.

Wsparciem w realizacji tych planów ma być odpowiednio zorientowana ewaluacja, czyli dialogiczny sposób wartościowania projektów, działań i dokonań ludzi z różnych kultur, nastawiony na odnajdywanie tego, co ich łączy, czym mogą się zainspirować i dzielić. Tak pojęta ewaluacja musi być więc międzykulturowa, otwarta na różne rodzaje wrażliwości i wartości, angażować na rzecz wspierania, a nie kontroli, unikania patologicznych konsekwencji systemowego,

¹⁴ L. Korporowicz, *Komunikacja międzykulturowa w perspektywie praw kulturowych*, „Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis. Studia Sociologica” 2(7)/2015, s. 18–35.

¹⁵ E. Ryden SJ, *Finding Truth in Life: A Philosophy of Human Rights*, Fu Jen Catholic University, New Taipei City 2012.

korporacyjnego konformizmu zarówno samych ewaluatorów, jak i ewaluacji¹⁶. Liderzy ruchu Human Rights Education bardzo słusznie otwierają się na uspołecznione, dialogiczne i prorozwojowe formy ewaluacji jako drogi do świadomego wspierania wybieranych i promowanych wartości oraz stronięcia od jej zredukowanych i technokratycznych koncepcji. Ewaluacja nie jest bowiem ani formą zbierania informacji, ani narzędziem do pomiaru osiągniętych efektów. W tym celu nauki społeczne wypracowały całą gamę technik badawczych, monitoringu, akredytacji, audytu i kontrolingu, którymi w swoisty sposób związani są ludzie wykonujący dokładnie określone polecenia. Prawa człowieka nie zamykają się w „pudełkach” i komponentach bardzo utylitarnie zaprojektowanych systemów współczesnych korporacji. Edukacja nie jest także fabryką merkantylnie pomyślanego produktu czy ściśle sterowanych zachowań. Ewaluacja, czyli wartościowanie Human Rights Education, sięgać musi istoty wrażliwości aksjologicznej człowieka, działać na rzecz rozumienia jej różnorodności i wzajemnego odkrywania, respektowania i współdziałania poprzez dobrze znane w środowisku edukacyjnym działania o charakterze refleksyjnym, animacyjnym i dialogicznym¹⁷.

Z różnych względów *Deklaracja z Sydney* wytycza bardzo jasno drogę dla ruchu mało sformalizowanego, opartego na wzajemnej inspiracji i radości odkrywania, otwartego na to, co jest prawem, ale bardziej nawet potencjałem, wartością ukrytą w ludziach.

BIBLIOGRAFIA

Cultural Rights. Fribourg Declaration 2007. www.unifr.ch/iiedh.

Dyczewski, Leon. „Naród podmiotem kultury”. W: *Tożsamość polska i otwartość na inne społeczeństwa*, red. L. Dyczewski. Lublin: KUL, 1996.

Ehrlich, Ludwig, red., *Pisma wybrane Pawła Włodkowica*. T. 1. Warszawa: PAX, 1968.

Jaskuła, Sylwia. „Dialog w edukacji międzykulturowej”. W: *Mosty nadziei. Jagiellońskie inspiracje dialogu międzykulturowego*, red. Leszek Korporowicz, Paweł Plichta. Kraków: Biblioteka Jagiellońska, 2016.

Jaskuła, Sylwia. *Ewaluacja społeczna w edukacji*. Kraków: Impuls, 2018.

Jaskuła, Sylwia. „Jagiellonian inspirations in inter-cultural education”. W: *Jagiellonian Ideas Towards Challenges of Modern Times*, red. Leszek Korporowicz, Sylwia Jaskuła, Małgorzata Stefanowicz, Paweł Plichta. Kraków: Jagiellonian Library, 2017.

Korporowicz, Leszek. „Bezpieczeństwo kulturowe w rozwoju zrównoważonym”. *Edukacja Międzykulturowa* 9, 2 (2018).

Korporowicz, Leszek. „Komunikacja międzykulturowa w perspektywie praw kulturowych”. *Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis. Studia Sociologica* 2 (2015).

Korporowicz, Leszek. „Ku zintegrowanej teorii przestrzeni międzykulturowej”. *Relacje Międzykulturowe* 1 (2017).

Korporowicz, Leszek, Sylwia Jaskuła. „Kultury narodowe w procesie wirtualizacji”. *Politeja* 31, 1 (2014).

¹⁶ L. Korporowicz, *O potrzebie ewaluacji międzykulturowej*, „Zoon Politikon” 5/2014, s. 73–84; S. Jaskuła, *Dialog w edukacji międzykulturowej*, [w:] *Mosty nadziei...*, dz. cyt., s. 217–228.

¹⁷ S. Jaskuła, *Ewaluacja społeczna w edukacji*, Impuls, Kraków 2018.

- Korporowicz, Leszek, Paweł Plichta, red., *Mosty nadziei. Jagiellońskie inspiracje dialogu międzykulturowego*. Kraków: Biblioteka Jagiellońska, 2016.
- Łucyszyn, Józef. *Polska tradycja tolerancji w kontekście kształtowania nowego społeczeństwa*. Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, 2014.
- Nikitorowicz, Jerzy. „Problemy poszukiwania tożsamości w zmiennej i dynamicznej przestrzeni wielokulturowości”. *Politeja* 20, 2 (2012).
- Ozdowski, Sev. „Australia. Immigration and multiculturalism”. *Krakowskie Studia Międzynarodowe* 4 (2016).
- Ozdowski, Sev. „Importance of heritage languages to Australia’s social and economic future”. W: *Jagiellonian Ideas Towards Challenges of Modern Times*, red. Leszek Korporowicz, Sylwia Jaskuła, Małgorzata Stefanowicz, Paweł Plichta. Kraków: Jagiellonian Library, 2017.
- Ożóg, Kazimierz. *Uczeni w monarchii Jadwigi Andegaweńskiej i Władysława Jagiełły (1384–1434)*. Kraków: PAU, 2004.
- Ryden, Edmund, SJ. *Finding Truth in Life: A Philosophy of Human Rights*. New Taipei City: Fu Jen Catholic University, 2012.
- Wielgus, Stanisław. „Teoria *ius gentium* w średniowiecznej Polsce. Geneza, historia, twórcy, oryginalność, główne problemy”. *Człowiek w Kulturze* 8 (1996).
- Wielgus, Stanisław. *The Medieval Polish Doctrine of the Law of Nations: Ius Gentium*. Lublin: University Press of the Catholic University of Lublin, 1989.
- Wielgus, Stanisław. *Z badań nad średniowieczem*. Lublin: KUL, 1995.

Data wpłynięcia: 8 lutego 2019 r. Data zatwierdzenia do druku: 30 maja 2019 r.

SŁOWA KLUCZOWE: prawa kulturowe, kompetencje międzykulturowe, edukacja
KEY WORDS: cultural rights, intercultural competence, education